

УДК 378.147:2 (44)

Сіліванова Ілона Миколаївна,

аспірант Національного університету «Острозька академія», м. Острог

РОЛЬ РЕЛІГІЇ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ ФРАНЦІЇ

Наукова розвідка присвячена з'ясуванню ролі релігії у системі вищої освіти Франції. У статті аналізуються особливості розвитку французьких вишів і зміст релігієзнавчої освіти у навчальному процесі на прикладі університетів країни.

Ключові слова: релігія, держава, світськість, університет, студент.

Силиванова И. Н. Роль религии в университетах Франции

Научное исследование посвящено выявлению роли религии в системе высшего образования Франции. В статье анализируются особенности развития высших учебных заведений и содержание религиозного образования во Франции на примере университетов страны.

Ключевые слова: религия, государство, светскость, университет, студент.

Silivanova I. M. Role of Religion in French Universities

The scientific investigation is dedicated to the problem of religion in the system of higher education in France. The article analyzes peculiarities of development of higher educational establishments and the content of religious education in France on the example of its universities

Key words: religion, state, secularity, university, student

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Релігія як найвища духовна цінність завжди була невід'ємною частиною університетського життя у Франції з моменту його зародження у ранньому Середньовіччі та до сьогодні. Принципи організації сучасної університетської освіти у Франції значним чином є аналогічними тим, що склалися у Західній Європі у Середні віки, але водночас статус релігії зазнав змін, особливо у періоди суспільних трансформацій. З плином часу релігія стала не лише соціальним інтегратором, а й рушієм конфліктів (релігійні війни 1562–1598 між католиками та кальвіністами; XX–XXI ст. суперечки між католиками та ісламістами). Дедалі менше вона впливала на перебіг соціальних, політичних, культурних процесів стаючи секулярною, тобто необов'язковою для вивчення та наслідування.

Трансформація ролі релігії, переосмислення необхідності існування факультетів філософії та релігієзнавства, навчальних курсів духовно-морального спрямування та підходів до їхнього викладання – це те, що на сучасному етапі ми можемо спостерігати у багатьох університетах розвинених країн світу, зокрема і французьких. Сьогодні у Франції відбуваються глибокі зміни релігійної карти через навернення і перенавернення, міграцію, створення нових конфесій, що певним чином впливає на зміст і роль релігієзнавчої освіти у навчально-виховному процесі університетів та освітніх закладів усіх рівнів [3, с. 57].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких пропонується розв'язання цієї проблеми. Роль релігії в університетській освіті неодноразово привертала увагу вітчизняних та іноземних вчених. Серед вітчизняних науковців дослідниками релігієзнавчої освіти в університетах України виступають Ю. Вестель та О. Філоненко, М. Лагодич. Варто зазначити, що вагомим внеском у з'ясуванні ролі теології у навчальному процесі у французькому університеті присвячені статті Жана Мігель Гарігю (Jean-Miguel Garrigues), Алексіса Шарансона (Alexis Charansonnet), Жана Делюмо (Jean Delumeau), Антуана Проста (Antoine Prost). Серед російських дослідників цієї проблематики можна виділити Є. Орехову та П. Межуєва. На сучасному етапі розвитку усі проблеми у цій галузі поки що розглядались вітчизняними і зарубіжними дослідниками лише фрагментарно, тому потребують подальшого опрацювання.

Актуальність і ступінь розробленості проблеми визначають мету статті, що полягає у необхідності з'ясування особливостей розвитку французьких ВНЗ та змісту і ролі релігієзнавчої освіти у навчальному процесі на прикладі університетів.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб комплексно осмислити та проаналізувати роль релігії у навчально-виховній парадигмі університетської освіти необхідно зазначити, що перше об'єднання викладачів та студентів («universitas») з латинської означає співтовариство вчителів та науковців) виникло у Франції у середині XII століття. Паризькі монастирські та кафедральні школи Сен Жермен де Пре (Saint Germain des Prés), Сен-Женев'єв (Sainte-Geneviève), Сен-Віктуар (Sainte-Victoire) і школи Латинського кварталу об'єдналися та утворили один з перших університетів в Європі, а саме Паризький університет (l'Université de Paris), пізніше перейменований на університет Сорбонна (l'Université

de Sorbonne). Паризький університет став освітнім та культурним центром Франції та активно приймав не лише місцевих, але й іноземних студентів з різних християнських країн. Першими студентами, що прибули навчатися на територію Франції, були юнаки, які бажали піднятися на вищий щабель релігійної ієрархії.

Більшість тогочасних університетів були засновані католицькими конгрегаціями як релігійні школи і слугували місцем для підготовки майбутніх священнослужителів. Відповідно, першими факультетами у вищезгаданих університетах були факультети теології, богослів'я та медицини. У царині освіти авторитет церкви був беззаперечний у зв'язку із тим, що католицизм завжди був домінуючою релігією у цій західноєвропейській країні [1, с. 14].

У XII-XIII ст. у провінціях починають з'являтися аналоги Паризького університету. Університет Монпельє (l'Université de Montpellier), Тулузький університет (l'Université de Toulouse), Університет Орлеана (Université d'Orléans), Університет Авіньйона і Воклюза (L'université d'Avignon et des Pays de Vaucluse) були відкриті з метою зміцнення існуючої релігійної влади та боротьби з ерессю. Перші університети стають місцевими автономними інституціями та з метою залучення іноземних студентів приймають статuti на їх користь.

В епоху раннього Середньовіччя латина набуває статусу мови викладання та спілкування. Завдяки контролю Папства узгоджено зміст навчальних дисциплін та навчальні методи. В усіх тогочасних університетах практикують лекції, диспути, читають твори одних і тих самих вчених: Прісціана та Аристотеля на факультеті гуманітарних наук; Кодекс законів на факультеті права; Клавдія Галена та коментаторів його творів на арабську мову на факультеті медицини; «Чотири книги сентенцій» Петра Ломбардського та Біблію на факультеті теології. Навчальні програми, термін навчання, система екзаменів та оцінювання були аналогічними усюди. Різноманітні реєстри та метрикули XIV–XV століття, де зазначено імена нових студентів та їхню спархію, дозволяють стверджувати, що за кількістю іноземних студентів найвідомішим центром схоластичної науки на той час був Паризький університет. В усіх інших тогочасних університетах навчалися студенти з сусідніх регіонів.

З другої половини XIV–XV ст. духовенство та церква у Франції поступово втрачають авторитетний вплив у галузі освіти. Розвиток університетської системи навчання значним чином залежав від політичних і релігійних суперечок («Великий розкол» (1378–1417); Столітня війна (1337–1453)). Вищі навчальні заклади все ще залишаються центрами схоластичної науки, а релігійна освіта є певним чином «відірваною» від зовнішнього світу. Схоластичні традиції в університетах зберігаються, але уже відчутно вплив таких наук, як: історія, географія, медицина, астрономія, математика. Також зростає кількість навчальних закладів, де проводять перші наукові дослідження [2, с. 176].

Зміни у навчальному процесі університетів продовжуються і в епоху Відродження. Католицьке духовенство та релігійна знать поступаються першістю новому класу – буржуазії. Розквіт гуманізму впливає на інтелектуально-духовний розвиток XVI ст. Франциску I вдається закріпити статус французької мови і перетворити університет на освітній заклад, де навчання базується не на схоластиці, а філології (вивченні мов та літератури).

В епоху Просвітництва розвиток Франції орієнтований на утвердження загальнодемократичних тенденцій. З'являються дослідницькі університети, такі як: Французька академія, Академія живопису та скульптури, Музична академія, Академія архітектури. Але хід подій Великої французької буржуазної революції 1789 р. змінює статус релігії в університетах країни та стає першим кроком до встановлення принципу «світськості» у національній освіті [1, с. 20]. Прихильники революції виступають за скасування релігійних орденів та дехристиянізацію. Одним з наслідків буржуазної революції стало прийняття Декларації прав людини та громадянина, у статті 10 якої йшлося про те, що людина не повинна відчувати обмежень у виявленні жодних суджень, у тому числі й релігійних [6].

Під час Другої (1848–1852 рр.) та Третьої (1870–1940 рр.) республік, уряд Франції зберігає монополію в управлінні університетами і визначає зміст навчальних програм. Університети стають більш демократичними, суспільно доступними, фемінізованими та фінансово автономними. Так, наприклад, Елізабет Бер-Сіжел (Elisabeth Behr-Sigel) стала однією з перших жінок, яка закінчила протестантський богословський факультет університету Страсбурга.

У статті 1 Конституційного закону від 12 липня 1875 р., що дублюється у статті L.151–6 Освітнього Кодексу Франції зазначено, що «Вища освіта є вільною» [1, с. 189]. Університет та усі вищі державні навчальні заклади є місцем вираження і конфронтації ідей та думок. Республіканський університет зберігає цінну спадщину колективних та особистих свобод, які є основою системи вищої освіти Франції і робить можливою університетську діяльність [1, с. 164–170].

Закон «Про відокремлення церков від держави» від 9 грудня 1905 р. змінив статус університетів у Франції. Відповідно до цього закону, навчальні заклади стають державними інституціями, де громадяни здобувають освіту незалежно від їхнього віросповідання та конфесійної приналежності. Відбулося розмежування церкви від держави, а держави від церкви, суспільство стало секулярним (laïque) [1, с. 13].

На сучасному етапі розвитку французького суспільства, світськість освіти – це один із базових принципів функціонування сучасних навчальних закладів Франції. Світськість держави та освіти закріплена у першій статті Конституції Французької Республіки від 4 жовтня 1958 р. та продубльована у статті L.141–1 Освітнього Кодексу Франції. Відповідно до Конституції Французької Республіки навчальні заклади усіх рівнів повинні надавати освіту, зміст якої відповідає економічному, соціальному та культурному розвитку не лише Франції, але й світу.

У Франції світськість освіти в державних освітніх закладах забезпечується через: 1) установалення і гарантії рівних прав на доступ в освітні заклади незалежно від релігійної приналежності або переконань (ст. L. 141–1); 2) безкоштовність та світськість державного навчання на усіх рівнях (ст. L. 141–2); 3) незалежність навчальних закладів від будь-якої релігії чи ідеології; 4) гарантії свободи та віросповідання і заборону нав'язувати будь-яку релігію або ідеологію (ст. L. 141–2); 5) світськість поведінки викладачів і персоналу у державних освітніх закладах (ст. L. 141–5); 6) ідеологічна і релігійна нейтральність чинних програм і навчальної літератури; 7) заборона створення та діяльності релігійних об'єднань та політичних партій у освітніх закладах, діяльність яких спрямована на розповсюдження ідеології та залучення студентів у релігійні об'єднання; 8) заборону проведення релігійних обрядів у навчальних закладах [4]; 9) заборону носіння в школах, колежах та ліцеях (але не в університетах) знаків або предметів одягу, що визначають релігійну належність (ст. L. 141–5–1).

Студенти у вищому навчальному закладі у порівнянні з учнями шкіл, коледжів та ліцеїв мають право виявляти свої релігійні переконання. Щоправда, існує заборона актів прозелітизму (спонукання до носіння знаків релігійної належності, провокування, пропаганда, використання релігійних книг чи килимка для молитви під час екзамену) з метою безпеки. Під час складання іспиту студент не може заперечувати присутність певного екзаменатора з огляду на його стать або конфесійну приналежність так само, як і відмовлятися відповідати на питання екзамену через невідповідність його релігійним переконанням. Необхідно зазначити, що в університетському календарі заздалегідь передбачено вихідні дні раз на тиждень та канікули у період основних релігійних свят [8].

Результати опитування проведеного Французьким інститутом громадської думки (IFOP) для газети «La Croix» (2006 р.) свідчать про те, що католицизм залишається домінуючою релігією у Франції (65 %); іслам, протестантизм, іудаїзм, буддизм та нетипові релігійні угруповання типу «Свідки Єгови», «П'ятидесятники» також мають велику кількість послідовників. Незважаючи на те, що кількість «безрелігійних» невпинно зростає, факультети теології та релігієзнавства в французьких університетах не перестають існувати, а навпаки, збільшують свою чисельність. Причиною цьому є раніше хибна думка про те, що випускники факультету теології у майбутньому можуть стати лише священиками або єпископами. Насправді хороші знання історії та сучасного стану релігії допоможуть зайняти бажану посаду у телевізійній компанії, у видавництві, туристичному агентстві та у будь-якій неурядовій організації. Також цілком можливим є викладання суміжних дисциплін, а саме: філософія, історія, політика, історія мистецтва або робота на посаді бібліотекаря чи працівника архіву [5].

Католицькі, протестантські чи православні університети функціонують на усій території Франції (Парижі, Монпельє, Тулузі, Ліоні, Анжері). Факультети теології та релігієзнавства в цих вищих навчальних закладах незалежні від впливу церкви (за винятком університетів та шкіл департаменту Ельзас-Мозель). Католицизм, лютеранство, реформаторство та іудаїзм мають особливий статус на цій території через те, що на момент прийняття закону «Про відокремлення церков від держави» (1905 р.) Мозель та Ельзас були окупованими Німеччиною. Тут у громадських школах відбувається обов'язкове релігійне навчання учнів, а державний університет Страсбурга (Ельзас) налічує два богословських факультети. Професорсько-викладацький склад університету докладає значних зусиль з метою розширення аудиторії слухачів релігійних курсів, а також намагається утвердити принцип міжконфесійності у їх викладанні [1, с. 54].

До прикладу, основними навчальними дисциплінами на факультеті протестантської теології в університеті Страсбурга є філософія, соціологія, музикознавство, історія релігій, інтерпретація Біблії, догматична та теоретична теологія, моральна та духовна теологія, патристика, практична теологія та літургія, стародавні мови. Окрім того, у 2013 р. чотири університети у Франції (Європейський інститут релігійних наук у Парижі, Університет Екс-Марсель, Паризький католицький інститут та Страсбурзький університет) відкрили нові магістерські програми, що пов'язані з вивченням світської релігії. Кількість студентів на факультетах поступово зростає завдяки іноземним студентам [9].

КампусФранс (CampusFrance) – французькі державні агентства, що існують по всьому світі та були створені з метою популяризації вищої освіти заохочують іноземних студентів навчатися у Франції у межах програм академічної мобільності. Кожного року здійснюється відбір кандидатів на факультети теології для отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів «ліцензіат», «магістр» та «доктор». Багато іноземних студентів їдуть до Франції для того, щоб вивчати теологію, так як насамперед французькі університети надають перевагу студентам з країн, що не є членами ЄС. Для прикладу, станом на 2014 р.

лише на факультеті теології та релігійних наук у Паризькому католицькому інституті навчаються 2200 студентів (третина з яких іноземці). Викладання 135 дисциплін тут забезпечують 250 викладачів [9].

Висновки. Французькі університети, з моменту свого виникнення у XII столітті мали релігійне спрямування і підпорядковувалися католицьким конгрегаціям. Усі погляди на науку розвивалися виключно в межах релігійної ідеології. Схоластика, вивчення однокових предметів, механічне заучування, навчання на латинській мові – ці спільні риси відображають специфіку навчання у середньовічному університеті. З часом, на противагу схоластичній науці Середніх віків, виникли прогресивні ідеї мислителів епохи Відродження і університети перетворилися на світські державні заклади, де громадяни здобувають освіту незалежно від їхнього віросповідання та конфесійної приналежності. На сучасному етапі розвитку Франції принцип «світськості» є одним із базових принципів функціонування сучасних навчальних закладів цієї країни і на державному рівні закріплений у Конституції Французької Республіки та у Освітньому Кодексі Франції. Відділення держави та релігії стало для французької держави більш вигідним з точки зору питань національної безпеки, адже релігійна карта Франції зазнала істотних змін у зв'язку з масовою імміграцією з Азії, Африки та Близького Сходу.

Варто зауважити, що Франція є країною, де на рівні університету поведінка викладача та студента залишається світською незалежно від їх конфесії. Позитивним у розвитку Франції вважаємо той факт, що незважаючи на зростаючу кількість прихильників атеїзму, чисельність студентів на факультетах теології збільшується. Доповнюють це число й іноземні студенти, які користуються запропонованими урядом Франції навчальними програми.

Студенти факультетів релігійної освіти у Франції після отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів «ліцензіат», «магістр» та «доктор» стають висококваліфікованими фахівцями у сферах релігії, історії, мистецтва, філософії, політики, інших суміжних дисциплін та роблять вагомий внесок у духовний розвиток французької нації.

Література:

1. Лаухіна І.С. Релігієзнавчий компонент змісту загальної середньої освіти Франції: монографія / І.С. Лаухіна. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2013. – 247 с.
 2. Орехова Е.Я. Французский университет: размышления о культуре и традициях в современном образовании / Е. Я. Орехова // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2004. – № 5. – с.174–180.
 3. Яремчук С. Основні тенденції сучасних релігійних процесів у глобалізованому світі / С. Яремчук // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. –2012. – №1(7). – с. 56–65.
 4. Code de l'éducation. Version consolidée au 24 juillet 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071191>
 5. Jean Séguéy. Théologie et sciences des religions: Hier et aujourd'hui/ J. Séguéy// Archives de sciences sociales des religions. – Apr. – Jun., 2002. – № 118. – p. 21–28.
 6. Jean-Miguel Garrigues. La théologie et l'université française. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.asmp.fr/travaux/communications/2009/garrigues.htm>
 7. Jean Delumeau. Le fait religieux. – Paris: Fayard, 1993. – 780 p.
 8. Dominique Ponnau. Forme et sens: la formation à la dimension religieuse du patrimoine culturel. – Paris: La documentation française, 1997. – 301 p.
- Bernard Ferrand. Laïcité et université 2013: état des lieux et propositions. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.egale.eu/uploads/fichiers_PDF/LAICITE%20ET%20UNIVERSITE%202013_B_Ferrand.pdf